

Neoliberalisme en de relevantie van het marxisme voor Afrika: het geval van Zambia

Neo Simutanyi

De huidige economische crisis waarmee de Afrikaanse landen worden geconfronteerd, heeft, zowel in termen van de verklaring voor de oorzaken, als voor de oplossing ervan, tot een bijna universele omarming van het neoliberalisme geleid. De kerngedachte van het neoliberalisme is dat een crisis enkel binnen de context van de rol van de staat en het functioneren van de markten kan worden begrepen. Het neoliberale paradigma stelt dus dat de verantwoordelijkheid voor de economische crisis van de Afrikaanse economieën in hun overdreven staatsregulering is gelegen, waardoor onder andere het proces van economische ontwikkeling wordt ontworcht en wat tot inefficiënties in de allocatie van economische goederen heeft geleid. Aan deze toestand kan enkel worden verholpen door een vermindering van de rol van de staat en door aan de marktkrachten vrijbaan te geven bij het toewijzen van hulpmiddelen (Dibua 1998).

De internationale financiële instellingen (IFI's) zijn de primaire instrumenten voor het implementeren van de neoliberale agenda in Afrika. De neoliberale recepten zijn in de stabilisatie en de Structurele-Aanpassingsprogramma's (SAP's) van deze instellingen vervat. Ongetwijfeld heeft de verergerde economische crisis in Afrika, vooral dan de ondraaglijke schuldenlast, voor de Westerse kapitalistische landen kansen geschapen om met de IFI's samen te werken bij het opdringen van een liberaal beleid aan de Afrikaanse landen. Zowel het IMF als de Wereldbank vragen de Afrikaanse landen om de invoering van de stabilisatie- en aanpassingsprogramma's toe te passen alvorens zij van deze instellingen leningen kunnen afsluiten of hun schulden herschikt of kwijtschelden kunnen krijgen.

Geconfronteerd met hun slechte ruilvoet met de ontwikkelde kapitalistische landen als gevolg van ongelijke ruil en protectionistische tendensen, zijn de meeste Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara gedwongen tot het omhelzen van het neoliberalisme als panacee voor hun economische problemen. Het is van belang te noteren dat het van buitenaf opgelegde neoliberale beleid wordt voorgesteld als de enige geloofwaardige oplossing voor de Afrikaanse crisis. Ondanks het feit dat meer dan twee decennia van structureleaanpassingsprogramma's hebben geleid tot een verergering van de economische crisis in de Afrikaanse landen, benadrukken de pleitbezorgers ervan dat er geen alternatieven zijn. Hoewel ze enkele gebreken van de SAP's erkennen (Stiglitz 2002), werpen ze toch de meeste blaam op de Afrikaanse landen die ze ervan beschuldigen ofwel de "politieke wil" niet op te kunnen brengen, ofwel de noodzakelijke "gunstige omgevingsfactoren" voor de succesvolle implementatie ervan niet te willen scheppen (Hussain en Faruqee 1994).

Deze ongunstige resultaten van de SAP's maakten het zelfs voor de meest optimistische voorstanders ervan onmogelijk om de gebreken van de SAP's te ignoreren en om de inadequaatheid ervan duidelijk uit te leggen. Enkele voorstanders blijven de schuld voor het falen van de SAP's aan interne factoren geven. Ze benadrukken dat de Afrikaanse landen zo sterk "ingesloten" zijn (Callaghy 1994b) of zo "verloren lopen tussen staat en markt" (Callaghy 1994a), waardoor er geen geloofwaardig alternatief voor de SAP's bestaat. De liberale onderzoekers en beleidsmakers stellen dat het ontbreken van een alternatief voor de SAP's een ideologische triomf voor het neoliberalisme over de hele wereld bete-

kent (Biersteker 1992), een toestand die trouwens door Francis Fukuyama als het "einde van de geschiedenis" werd geschetst (Fukuyama 1991).

Wat gebeurde dan met het socialistische alternatief, speciaal dan dat waarover de werken van Karl Marx en V. I. Lenin ons informeren? Ongetwijfeld is het socialisme in Afrika op de terugweg. De ineenstorting van de Sovjet Unie en de schijnbare economische triomf van het neoliberalisme hebben aan een geloofwaardig vertoog over het marxistisch socialisme een dodelijke klap verkocht. Overal werden marxisme en socialisme met voorhoedes, autoritarisme en overdreven staatsinterventie geassocieerd (Gledhill 1998). Toegegeven, vele Afrikaanse dictators hebben de taal van het marxisme en het socialisme misbruikt om hun volk basisvrijheden te ontzeggen en om overdreven en verspilende staatsuitgaven te doen, met inbegrip het uitmoorden van hun eigen volk in naam van de macht van de arbeiders en de arme mensen. Ze hebben de schatten van hun landen in fondsen bij buitenlandse banken verstoep. Velen werden geconfronteerd met een brutale en gewelddadige revolutie van pro-democratische en hervormingsbewegingen. Ze moesten hun land ontvluchten om aan een zekere dood of vervolging te ontsnappen wegens de tegen hun eigen volk begane excessen (Southall, Simutanyi en Daniel 2006). Ook tijdens het toepassen van het neoliberale hervormingsbeleid werden de economieën onder het gewicht van de wijdvertakte staatscorruptie en het *cronyisme*¹ verpletterd. Kan men daarom van Afrika zeggen dat het een "worse case scenario" van de economische ontwikkeling is?

De globalisering heeft aangetoond dat er geen verband bestaat tussen de aard van het politiek systeem en de mogelijk-

heid ervan om zich aan de economische realiteit aan te passen. China en Cuba zijn goede voorbeelden van socialistische landen die de kapitalistische omsingelingspolitiek overleefden. Omdat China de markteconomie binnen het kader van een socialistisch politiek systeem heeft omarmd, wordt het land als een legitieme handelspartner aanvaard, hoewel er bewijzen zijn van overtredingen van de mensenrechten. Maar Cuba lijdt nog steeds onder

allerhande sancties en een economisch isolement, omdat de Verenigde Staten het succes van het socialistische experiment in de achtertuin van de citadel van het wereldkapitalisme willen discrediteren.

Dit artikel bespreekt het neoliberale beleid in de context van Afrika en stelt dat dit economisch paradigma faalde om voor de armoede en de onderontwikkeling een panacee te bieden. Er wordt gesteld dat het

neoliberalisme de armoede en de ongelijkheid versterkt en het tegenovergestelde bereikt van hetgeen het claimt. Door het voorbeeld van Zambia te gebruiken willen we stellen dat de relevantie van het marxisme als stevige theorie én als kritiek van de kapitalistische ontwikkeling erin bestaat dat er naar een socialistische toekomst wordt verwezen, een toekomst die op basis van concrete realiteiten in specifieke landen kan worden opgebouwd zonder aan een doctrinaire benadering te hoeven doen. Onze suggestie is dat het marxisme ook een tegenargument kan bieden voor het neoliberalisme in Afrika en voor de bewering dat er geen alternatief is (TINA).

Recente politieke ontwikkelingen

De Zambiaanse politiek wordt sinds 1991 gedomineerd door de semi-staatspartij MMD die vandaag haar aanhang vooral in de landelijke gebieden heeft, en de oppositionele PF die sterk staat in de hoofdstad Lusaka en in de mijnstreek. Na het overlijden van President Mwanawasa in augustus 2008 werd vice-president en dienstdoend president Banda presidentskandidaat voor de MMD. Sata (PF) werd zijn belangrijkste uitdager. De laatste is een goede vriend van de fel belaagde president Robert Mugabe van Zimbabwe. Als presidentskandidaat beloofde hij toenadering tot China te willen zoeken om zo investeringen in de mijnbouw en in de infrastructuur te verkrijgen. Sata wilde toen ook de multinationale investeerders dwingen om een kwart van het kapitaal in hun Zambiaanse filialen aan de staat af te staan. Sata verloor bij een geringere opkomst de verkiezingen nipt, wat weer aanleiding was voor een volksoptocht in Lusaka en de mijnstreek.

De president is automatisch ook de regeringsleider. Hij kan het parlement ontbinden, de staat van beleg afkondigen en vooral door middel van corruptie en verkiezingsfraude de zaken naar zijn hand zetten.

Presidentsverkiezingen van 28 september 2006

Kandidaten	Partijen	Stemmen	%
Levy P. Mwanawasa	The Movement for Multiparty Democracy	1.177.846	43,0
Michael Sata	Patriotic Front	804.748	29,4
Hakainde Hichilema	United Democratic Alliance, (United Party for National Development; United National Independence Party; Forum for Democracy and Development)	693.772	25,3
Godfrey K. Miyanda	Heritage Party	42.891	1,6
Winwright K. Ngondo	All People's Congress (APC)	20.921	0,8

Bron: Electoral Commission of Zambia

Bij de parlementsverkiezingen die op dezelfde dag werden gehouden, kreeg de MMD 72 zetels, PF 46, UDA 27, United Liberal Party 2, National Democratic Focus 1 en er waren 2 onafhankelijken gekozen. Er waren 8 benoemde leden.

Presidentsverkiezingen van 30 oktober 2008

Kandidaten	Partijen	Stemmen	%
Rupiah Banda	The Movement for Multiparty Democracy	718.359	40,09
Michael Sata	Patriotic Front	683.150	38,13
Hakainde Hichilema	National Development	353.018	19,70
Godfrey K. Miyanda	Heritage Party	13.683	0,76
Geldige stemmen	1.768.210	98,68	
Ongeldige stemmen en blanco stemmen		23.596	1,32
Totalen		1.791.806	100
Opkomst		45,43	

Bron: Electoral Commission of Zambia

Neoliberalisme in Afrika

De oorzaak voor de economische crisis, waarmee de Afrikaanse landen vanaf de jaren 1980 werden geconfronteerd, werd door de IFI's, de Westerse crediteuren en de neoliberale onderzoekers, aan binnenlandse factoren van die landen toegeschreven. De crisis werd hoofdzakelijk aan een overdreven overheidsregulering van de Afrikaanse economieën geweten die, in zoverre dat argument geldig is, niet de noodzakelijke voorwaarden voor een goede werking van de marktkrachten hebben kunnen scheppen. Anderen postulieren weer dat deze toestand aan de wijdverspreide corruptie en de ondoelmatige allocatie van hulpmiddelen heeft bijgedragen, omdat de Afrikaanse politieke elites de staat als een arena en een machtsbron voor het verwerven van status, voordelen en andere vormen van rijkdom beschouwen (Bayart, Ellis en Hibou 1998; Chabal en Daloz 1999).

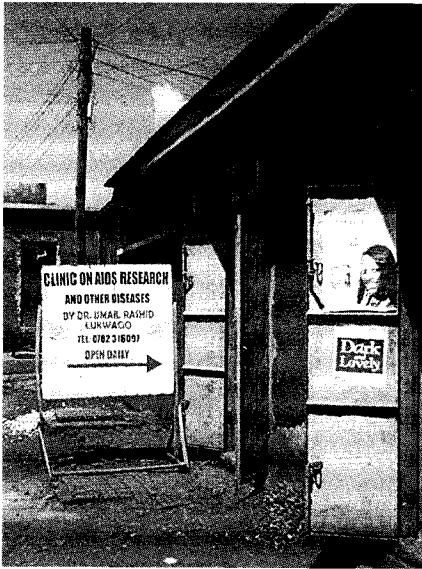
De andere redenen voor het falen van de Afrikaanse economieën worden door de neoliberale onderzoekers gezocht bij de overwaarding van de lokale munten, staatsregulering van het systeem van importlicenties, subsidiëring van olieproducten en van de diverse sociale sectoren van de economie, inefficiënte staatsbedrijven en corruptie. Men argumenteerde bijvoorbeeld dat, omdat de Afrikaanse regering de wisselkoersen van hun munten arbitrair vaststelden, deze laatste dus ook overgewaardeerd waren en dat dit tot een toestand leidde waarin de importen goedkoper dan de exporten waren. Het resultaat was dat de Afrikaanse economieën sterk afhankelijk van importen werden en

dat dit tot een ernstig tekort op de betalingsbalans leidde.

Importafhankelijkheid had daarbij tot effect dat de Afrikaanse ondernemers hun vraag naar importlicenties overdreven. Daar de toekenning van importlicenties vaak door ambtenaren werd gecontroleerd, leidde dat weer tot corruptie, bureaucratische rompslomp en inefficiëntie. Zaken als *cronyisme* in het toekennen van importlicenties zonder economische noodzaak en

economische crisis de overregulering van de Afrikaanse economieën was, waardoor het vrije spel van de marktkrachten de hulpmiddelen niet op efficiënte manier kon toekennen (Killick 1984; World Bank 1981).

Door de redenen die de IFI's voor de crisis gaven, was, zoals te verwachten, het centrale onderdeel van hun programma het verminderen van de rol van de staat door te vertrouwen op de rol van de markt. De voorwaarden waren, ten minste aanvankelijk, vooral economisch, en ze moesten, ongeacht de heersende toestanden in elk land, eerder uniform en mechanisch door de verschillende Afrikaanse staten worden toegepast. Van de SAP's werd verwacht dat ze elkaar wederzijds zouden versterken. Er kwam een steeds grotere convergentie tot stand tussen het IMF en de Wereldbank in hun benaderingswijze van lenen en het opleggen van voorwaarden. Beide instellingen legden samen met de Westerse staten gelijkaardige kredietvoorwaarden op waaraan de Afrikaanse landen zich moesten onderwerpen alvorens ze leningen en schuldherschikkingen konden krijgen.

© ANDRÉ KOWAHER

overfacturering waren hierdoor aan de orde van dag. Dat ontmoedigde de lokale en buitenlandse ondernemers om in de Afrikaanse economieën te investeren en dat leidde in bepaalde gevallen tot kapitaalvlucht. Deze praktijk, waarnaar Bates (1981) verwijst, was een rationeel antwoord van de Afrikaanse leiders op hun verlangen om stemmen te ronselen en om aan de macht te blijven, maar dat werd wel de *raison d'être* van het economisch beleid in Afrika. De gevolgen waren vérstrekend. De economische mislukking werd dus hier toegeschreven aan overdreven staatsinterventie.

Voor de staatsbedrijven gold het argument dat de regeringen slechte economische managers waren, de bedrijven ook inefficiënt werden geleid, van corruptie vergeven waren en bodemloze putten werden, omdat ze op overheidssubsidies aangewezen waren om te kunnen overleven. Ook werden verschillende vormen van corruptie, zoals omkoperij en openlijke verduistering door ambtenaren, sterk benadrukt. Men meende kortom dat de primaire oorzaak van de

Devaluatie van de lokale munten is een andere maatregel die in het aanpassingsbeleid een centrale plaats inneemt. Het wordt als cruciaal beschouwd voor het beëindigen van de importafhankelijkheid in Afrika terwijl het tevens de exportgerichtheid bevordert. Het argument luidt dat de overgewaardeerde Afrikaanse munten ervoor zorgen dat de importen aanmerkelijk goedkoper dan de exporten worden, waarbij de massale import van velerlei producten wordt aangemoedigd. Veel daarvan waren luxegoederen en irrelevant voor de meeste consumenten. Ze ontmoedigden voorts productie voor de export. Het beleid van handelsliberalisering is nauw gerelateerd aan de devaluatiepolitiek. De voorstanders van het neoliberalisme stelden dat door het opruimen van de bureaucratische controles over de buitenlandse handel de Afrikaanse ondernemers in staat zouden worden gesteld om de noodzakelijke inputs voor hun industrieën te importeren, terwijl men meer buitenlandse investeringen voor het Afrikaanse continent zou kunnen aantrekken. Echter, de ervaringen met de Doha Ronde van de Wereldhandelsorganisatie (WTO)

suggesteren dat de wereldhandel en de importregimes in het voordeel van de ontwikkelde kapitalistische landen gestructureerd blijven, omdat die de importen uit de Derde Wereld beperken. Aan de andere kant krijgen de importen uit de ontwikkelde landen ongehinderd toegang tot de Afrikaanse markten.

Het ermee gerelateerde beleid is het verminderen van de openbare uitgaven en de privatisering van staatsbedrijven. De idee

.....
Echter, de ervaringen met de Doha Ronde van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) suggereren dat de wereldhandel en de importregimes in het voordeel van de ontwikkelde kapitalistische landen gestructureerd blijven, omdat die de importen uit de Derde Wereld beperken. Aan de andere kant krijgen de importen uit de ontwikkelde landen ongehinderd toegang tot de Afrikaanse markten.
 .....

achter het verminderen van de staatsuitgaven is gebaseerd op het argument dat de hoge subsidiëring van staatsbedrijven en sociale diensten, zoals de gezondheidszorg, onderwijs en sociale infrastructuur, een te groot beslag op de middelen van de Afrikaanse landen leggen, terwijl ze tegelijkertijd slechts aan de stedelijke elites ten goede komen ten nadele van de plattelandsbewoners, terwijl die moeten worden aangemoedigd om hun landbouwproductie te verhogen. Wat de privatisering van de staatsbedrijven betreft, luidt het argument dat die slecht presteren en daardoor geregeld subsidies nodig hebben en dus weer overheidsmiddelen opslokken. Privatisering, zo luidt de redenering, zal deze bedrijven aan marktwerking blootstellen en hen daardoor efficiënter doen functioneren, indien ze hun voortbestaan veilig zouden willen stellen.

Volgens Mkandawire (1994) zijn privatiseringen bedoeld om drie dingen te realiseren: (1) bijdragen aan het verbeteren van de fiscale inkomsten en de rationalisering van de openbare financiën door de Afrikaanse economieën te ontlasten van een

te grote en corrupte staat en van parastatale structuren die een oneigenlijk groot beslag op de openbare financiën leggen; (2) bijdragen aan een grotere efficiëntie in het toekennen van middelen, aan het genereren van minder inflatoire druk, aan het stimuleren van de concurrentiekracht van de Afrikaanse economieën; en (3) aan het bevrijden van zowel het binnenlandse als het buitenlandse kapitaal van corrupte en inefficiënte bureaucratieën, zodat het in die activiteiten, die tot nu door de staat worden gemonopoliseerd of voor de privésector ontoegankelijk zijn gemaakt, productief kan worden ingezet. Uit ervaringen in de meeste Afrikaanse landen blijkt dat de doelstellingen van de privatiseringen zelden worden gehaald, behalve dan met het ontslaan van duizenden arbeiders die zonder adequate sociale, zekerheid en inkomen achterblijven. Het privatiseringsproces werd daarbij in het voordeel van de staatselites of hun *cronies* gemanipuleerd, evenals de verkoop van de mijnen aan buitenlanders. Elders, zoals in het geval van Zambia, werden de hoofdsectoren van de economie, zoals de mijnen, aan buitenlanders verkocht die daarna de vrije hand kregen in de uitbating ervan, bij het kiezen van wie ze aanwerven of van waar ze hun middelen zouden mobiliseren.

De neoliberale strategie denkt daarbij dat, door het afschaffen van overheidscontroles en door directe participatie in de marketing van agrarische producten door het opheffen van de handelsagentschappen, de landbouwinkomens zouden stijgen. Men veronderstelde dat dit de stadsbewoners zou aanmoedigen tot een verhoogde productie voor de export. Callaghy (1994b) wijst erop dat "de primaire aanzet van deze economische hervormingen een grotere integratie van de Afrikaanse economieën in de wereldeconomie is, door de grondstoffenexporterende economieën die ten tijde van de onafhankelijkheid bestonden, weer tot leven te wekken, door ze ditmaal via een 'liberalere' politieke economie weer op de juiste manier te laten werken". Callaghy (1994b) verwijst in dit verband naar een soort "back to the future". Deze opmerking verwijst naar het neoliberale project dat de Afrikaanse economieën graag volledig in de kapitalistische wereldeconomie zou willen doen integreren. Hier kan een marxistische analyse relevant zijn om de ware intenties van het kapitalistische project in Afrika uit te leggen als enkel en

alleen maar bedoeld om de economische uitbuiting te vergemakkelijken, en niet om naar duurzame economische ontwikkeling te streven.

De ervaring met het neoliberale beleid in sub-Sahara Afrika was de laatste twee decennia bijna uniform. Op enkele uitzonderingen na, zoals Angola en Mozambique, die een economische groei van 8 procent per jaar noteerden, heeft dat beleid in de Afrikaanse economieën in het algemeen vreselijk huisgehouden. Door

.....

De strijd in Zambia doet fundamentele vragen oprijzen over de mogelijkheden van socialistische revoluties in perifere kapitalistische samenlevingen.

.....

de vrijhandel werden de lokale markten door goedkope ingevoerde goederen overspoeld die de lokale producenten ruïneerden. De privatisering van staatsbedrijven werd in hoofdzaak slecht begeleid, waarbij corruptie en *cronyisme* de besluitvorming beïnvloedden. Weinig geprivatiseerde bedrijven hebben de concurrentieslag in een waarachtige markteconomie overleefd, terwijl de werking van de markt niet de kans kreeg om volledig tot ontwikkeling te komen. Om de lokale bedrijven te behoeden voor hevige concurrentie en de pas geprivatiseerde bedrijven te beschermen, gingen de staatselites over tot regulering en temperden ze door wetgeving de werking van de wet van vraag en aanbod. Een ander effect van de privatisering was een toename van het aantal werklozen en een stijging van het armoedepeil.

Er bestaat bijna unanimiteit over het feit dat de neoliberale politiek de ongelijkheid niet heeft doen verminderen en ook niet de armoede en de onderontwikkeling in Afrika heeft uitgeroeid. Opinieonderzoek verricht in heel Afrika lijkt te suggereren dat de steun voor de markthervormingen bij de Afrikanen onduidelijk is. Er is wel een meerderheid die tegen het neoliberale beleid is, en die vindt dat dit laatste niet hun lotsverbetering ten goede komt, of dat ze enkel de economische belangen van een minderheid, speciaal dan van de machthebbers, dient (Bratton, Mattes en Gyimah-Boadi 2005: 19-23). De ervaring in Zambia toont aan hoe de SAP's in de

jaren 1980 en 1990 de economische crisis deden toenemen, hoe de economie in het voordeel van weinigen werd "geherstructureerd", en hoe de ermee gepaard gaande contradicties tot de logica van de economische hervormingen behoren.

Neoliberalisme in Zambia (1980-nu)

In de laatste twee en een halve decennia leverden de arbeidersmassa's van Zambia een massale strijd die de postkoloniale autoritaire staat met zijn verdorven neoliberale agenda die een onmetelijke lijden van gewone mensen had veroorzaakt, op zijn grondvesten deed beven. Deze strijd geleek op gelijkaardige gebeurtenissen die de vast in het zadel zittende regimes in andere perifere kapitalistische staten, zoals Kenya, Nigeria en Ivoorkust, hielpen omverblazen.

De strijd in Zambia doet fundamentele vragen oprijzen over de mogelijkheden van socialistische revoluties in perifere kapitalistische samenlevingen. Het arbeidersverzet tegen eerst de regeringen van de United National Independence Party (UNIP) en later van de Movement for Multiparty Democracy (MMD) was echter zwak en oppervlakkig vergeleken met wat in andere delen van het continent gebeurde.

Na de onafhankelijkheid op 24 oktober 1964 voerde de Zambiaanse nationalistische leiding een beleid van sociale welvaart om de door het kolonialisme veroorzaakte scheefgroei te corrigeren, en deels ook wegens de bredere socialistische oriëntatie van deze nieuwe regering. Beïnvloed door de anti-imperialistische en antikapitalistische retoriek van de eerste Ghanese president Kwame Nkrumah en van Tanzania's Julius Nyerere, ontwierp Kenneth Kaunda de filosofie van het humanisme. Op de centrale plaats van deze op het individu gebaseerde ideologie kwam de staatstussenkomst in de economie met nationalisering van de private eigendom en het verlenen van sociale voorzieningen, zoals onderwijs en gezondheidszorg, aan alle Zambianen. Op het einde van 1979 stond meer dan 80 procent van de Zambiaanse economie onder staatscontrole.

Tijdens de eerste tien jaren kende Zambia een snelle economische groei van gemiddeld 8 à 10 procent per jaar. Het land bezat grote valutareserves. De inkomsten uit de

buitenlandse handel waren ruim en de koperprijs op de wereldmarkt was hoog en stabiel, terwijl de handelsbalans positief was. Maar rond het midden van de jaren 1970 evolueerde de economie echter naar een ernstige crisis die door de ineenstorting van de koperprijs op de wereldmarkt en de prijsstijgingen van de olieproducten werd veroorzaakt. Zambia's valutareserves raakten binnen enkele maanden op, toen de kosten van olie-importen de pan uit rezen. Dat werd verergerd doordat men alternatieve handelsroutes moest benutten na de eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring door Ian Smith in Rhodesië. De valuta-inkomsten uit de koperhandel waren voortaan onvoldoende om de economie te stabiliseren.

In 1976 verkreeg Zambia van de Wereldbank een SAP-lening. In 1978 vroeg het land bijstand bij het IMF aan voor een stabilisatiepakket en vanaf 1980-1983 voor verruimde faciliteiten. Het aanvaarden van het beleid van het IMF en van de Wereldbank vereiste het aanvaarden van voorwaarden, zoals het afschaffen van voedselsubsidies, het liberaliseren van de wisselverrichtingen en de rentevoeten, het opheffen van de importcontroles en prijsliberalisatie. De invloed van deze IMF- en Wereldbankmaatregelen zijn door verscheidene onderzoekers besproken (Fundanga 1988, Sano 1988 en Wulf 1988) en hoeven ons hier niet verder bezig te houden. Het zij voldoende hier te vermelden dat al deze maatregelen met de logica van een door de staat gecontroleerde economie strijdig zijn en dat zij aanvankelijk op verzet stootten. Maar toen de legitimiteit van het regime verminderde – speciaal door de voedselrellen van december 1986 en de massale arbeidersstakingen – moest de regering wel tot een akkoord met het IMF en de Wereldbank komen (Simutanyi 1996). Zambia's unilaterale terugtrekking uit het IMF in april 1987 bleek rampzalig te zijn daar de kredietgevende landen Zambia voortaan weigerden om nog fondsen voor te schieten. Daardoor daalde de levensstandaard en werden de arbeiders uitgedaagd om het verband te leggen tussen de economische problemen als gevolg van het politieke mismanagement en het eenpartijstelsel.

Omdat het aanvaarden van een meerpartijstelsel de politieke voorwaarde was

om na 1989 nog leningen van het IMF en de Wereldbank te kunnen krijgen, bevond Zambia zich in het gezelschap van Kenya en Ivoorkust die een dubbel proces van politieke en economische hervormingen moesten ondergaan. De oppositie van de arbeiders tegen de structurele aanpassingen in Zambia kwam in juli 1991 tot uitdrukking in de vorming van de Movement for Multiparty Democracy (MMD) als een brede beweging van arbeiders, academici, ondernemers, studenten, werklozen

© ANDRÉ NOMMEN

De gebeurtenissen in Zambia zijn verder niet alleen van belang omdat het hier een belangrijk kapitalistisch land in Afrika betreft, maar ook wegens de verbinding met de Zuid-Afrikaanse economie, die het grootste en meest ontwikkelde centrum van het wereldkapitalisme op het continent is.

en gepensioneerde politici. Via het Zambia Congress of Trade Unions (ZCTU) leverden de arbeiders de organisatorische basis voor een beweging ten gunste van democratie. Daarna zou echter blijken dat de pro-neoliberale elementen in de MMD de economische politiek gingen domineren en dat de MMD officieel een neoliberale economische agenda aannam. Paradoxaal genoeg kon de vroegere algemeen voorzitter van de vakbewegingsfederatie, Frederick Chiluba, het leiderschap van de MMD verwerven en tijdens de verkiezingen van 31 oktober 1991 tot President van Zambia worden gekozen. De latere transformatie van de MMD tot een rechtse neoliberale kracht, met de toestemming van de vakbeweging, doet belangrijke vragen rijzen over de arbeidersklasse in Zambia. Zoals de ervaring met Zimbabwe's Movement for Democratic Change (MDC) ons nu leert, was de MMD, die door de Zambiaanse arbeidersklasse werd gesponsord, door ondernemerelementen gekaapt, terwijl de sociaaldemocraten en de hervor-

mers in eigen rangen aan de kant werden geschoven en in bepaalde gevallen zelfs weggezuiverd.

De gebeurtenissen in Zambia zijn verder niet alleen van belang omdat het hier een belangrijk kapitalistisch land in Afrika betreft, maar ook wegens de verbinding met de Zuid-Afrikaanse economie, die het grootste en meest ontwikkelde centrum van het wereldkapitalisme op het continent is. Zambia is niet alleen één van Zuid-Afrika's grootste handelspartners op het continent, maar zijn kopermijnen werden sinds de koloniale tijd ook nog door Zuid-Afrikaans kapitaal gedomineerd. Zuid-Afrika heeft de grootste en historisch gezien strijdbaarste arbeidersklasse van het continent, waarvan ten minste een miljoen migranten uit de Zuid-Afrikaanse regio, inclusief Zambia, komen, hetgeen immense mogelijkheden voor de klassenstrijd in Afrika betekent.

Eén van de redenen waarom het verzet van de Zambiaanse arbeidersklasse aanvankelijk sterker was dan in veel andere Afrikaanse landen, was omdat er een vergelijkbare, ontwikkelde industriële grondslag bestond. In tegenstelling tot de meeste Afrikaanse landen is de mijnsector hier de hoofdsteen van de economie, en zij heeft sinds de onafhankelijkheid consequent voor meer dan 90 procent van de exportinkomsten en 65 procent van de regeringsinkomsten gezorgd. De crisis van de jaren 1980 had een negatieve invloed op de koperindustrie. Ze betekende een daling van de koperproductie en een plotselinge vermindering van de staatsinkomsten. De economische neergang trof ook andere sectoren in de economie, zoals de industrie en de landbouw. De verwerkende industrie kende een neergang en ze ging achteruit onder druk van de importliberaliserende maatregelen die in het midden van de jaren 1980 en na 1991 tijdens de MMD-regering waren genomen. Zodanig zelfs dat in 1993 de hele textielindustrie al virtueel in puin lag.

Tussen 1985 en 1993 kwam het tot sociale uitbarstingen zoals men die sinds de koloniale periode niet meer had meegemaakt. Er vonden in deze periode bijvoorbeeld meer dan 200 stakingen plaats in bijna iedere sector van de economie. Hogere lonen was de belangrijkste eis in antwoord op de

effecten van de neoliberale (SAP) politiek die de UNIP-regering en later de MMD-regering had gevoerd. Terwijl in de tijd van de UNIP de regering nog in staat was om toegevingen te doen en het programma terug te draaien om aan de arbeiderseisen te kunnen voldoen – dat was het geval met het terugdraaien van de prijsverhogingen voor maïs in december 1986 –, dan gebeurde dat niet meer onder de MMD-regering. Hoewel de MMD door de arbeidersbeweging werd gesponsord, was deze regering in staat om een van de hardste economische hervormingsprogramma's op

De invoering van een wetgeving op de arbeidsverhoudingen in de periode 1992-94 betekende een complete verzwakking van de organisatorische basis van de vakbeweging. De eenheid van de vakbeweging werd bijvoorbeeld ondermijnd door de invoering van de vrijheid om eigen vakbonden te stichten, terwijl de jobzekerheid werd vernietigd door de afslankingsprogramma's die bedrijven bij wijze van antwoord op de economische liberalisering doorvoerden.

Tussen 1993 en 2004 voerde de Zambiaanse regering een van de boosaardigste pri-

nochtans belangrijk erop te wijzen dat onder Kaunda's regering de ideologie van het humanisme aan een ernstige kritiek werd onderworpen en dat een stevig discours over de praktische verdiensten ervan volgde. Theoretici, academici en beleidsmakers werden uitgedaagd om te bekijken hoe het humanisme onder Zambiaanse voorwaarden praktisch kon worden toegepast. De ideologische debatten over de negatieve invloed van het internationale kapitalisme, zoals het neokolonialisme en het imperialisme, hielden tijdens het grootste deel van de jaren 1970 en 1980

© ANDRÉ HOMMEK

het continent door te zetten. Zambia werd samen met Ghana de beste leerling van het IMF en de Wereldbank.

De MMD-regering begon volgens de voorschriften van onderzoekers als Nelson (1994), aan een tweeledig programma van economische en politieke liberalisering. Wegens het enorme vertrouwen dat de MMD bij de presidentsverkiezingen en de algemene verkiezingen van oktober 1991 had verkregen, waarbij de stichter president Kenneth Kaunda en de UNIP na 27 jaar van de macht werd verdreven, en wegens de euforie van de politieke veranderingen, kon ze zonder al te veel verzet een onpopulair economisch programma doordrukken. De arbeidersklasse onder de leiding van de ZCTU hoopte dat de nieuwe regering in staat zou zijn om aan de arbeiders redelijke toegevingen te doen. Maar in 1994 begon men zich vragen te stellen over het voortzetten van een alliantie met een partij die een aanval op de arbeidersrechten had gelanceerd en die de strijdlust van de arbeiders ondermijnde.

vatiseringsprogramma's op het continent door. In totaal werden 263 overheidsbedrijven geprivatiseerd, terwijl tienduizenden arbeiders overtoollig – een eufemisme voor ontslagen – werden verklaard. De wisselkoersen en de importcontroles werden geliberaliseerd. Zambia is vandaag in Afrika de trots van de open markten met een valutapolitiek die zelfs liberaler dan die van Zuid-Afrika is. Maar dat alles heeft niet tot een verbetering van de levensstandaard geleid. De markteconomie diende slechts de kapitalistische belangen, terwijl de meerderheid van de Zambianen zich nog steeds in een situatie van armoede en hulpbehoefendheid bevindt.

De relevantie van het marxisme voor Afrika

Hoewel Zambia onder het regime van Kaunda geen ware socialistische politiek omhelsde, zorgden de associatie met de socialistische landen én het experiment met een sociaaldemocratisch programma voor het opplakken van het etiket van een mislukte socialistische staat. Het is

.....
***In een kapitalistische maatschappij
zal de politiek zich langs klassenlijnen
organiseren.***
.....

de elite bezig. Het was dát discours dat Kaunda overtuigde om in het midden van de jaren 1980 aan de machinaties van het IMF en de Wereldbank toe te geven. Maar tot zijn ontgoocheling werd de crisis erger en werd zijn legitimiteit ondermijnd.

In een kapitalistische maatschappij zal de politiek zich langs klassenlijnen organiseren. Dat wil zeggen dat de politieke partijen de neiging hebben deelbelangen te weerspiegelen. De paradox van het nieuwe politieke liberalisme, dat in één pakket met het neoliberalisme verschijnt, is dat de politieke partijen elke ideologische differentiatie hebben verloren. De nieuwe partijen voegen, alsof het niets is, diverse deelbelangen samen die normaal niet met elkaar in overeenstemming zijn. De MMD bijvoorbeeld verzamelt de belangen van de arbeiders, de arme boeren en de zakengroepen. Daar het neoliberalisme de dominante ideologie in het land is geworden, hebben de politieke partijen het in hun manifesten opgenomen. Van alle belangrijke politieke partijen in Zambia is er dus geen enkele die een kenmerkend sociaaldemocratisch of socialistisch programma articuleert. De belangrijkste oppositiepartij, de United Party for National Development (UPND) die door zakenman Anderson Mazoka wordt geleid, omarmt neoliberale ideeën, in de hoop om bij het aan de macht komen niettemin een meer sociaaldemocratisch programma te kunnen uitvoeren. Partijen zoals het Forum for Democracy and Development (FDD), het Patriotic Front (PF) en de Party for Unity and Development

(PUDD) die worden geleid door personen die ministersfuncties in de MMD-regering hadden, hebben niets tegen een neoliberale politiek. De UNIP heeft zijn sociaaldemocratische houding veranderd, enkel en alleen omwille van electorale overwegingen.

Zambia mist een reëel ideologisch debat over het type van sociaal systeem dat echte groei kan brengen en dat de verbetering van de levensstandaard van de bevolking kan verzekeren. Tijdens de voorbije twee decennia was er alleen maar het vertoog dat er eenvoudig geen alternatief was voor het huidige, op het neoliberalisme gebaseerde economisch paradigma. Gezien de demobilisering en de verarming van de arbeidersklasse en de intelligentsia mist de Zambiaanse politiek een klassenbasis. De partijen worden geleid door invloedrijke individuen met geld en zonder basis bij het volk. De discussies over het gewenste economisch model weerspiegelen niet de huidige toestand van het land. Terwijl de elites erkennen dat het neoliberaal economisch model ongeschikt is, moeten ze wel vanuit die logica opereren als ze ondersteuning van de Westerse donoren en de internationale financiële instellingen willen verwerven. Het is duidelijk dat het neoliberale paradigma geen sociale welvaart garandeert, het inkomen niet verhoogt en de sociale ongelijkheid niet opheft. De SAP's roepen op tot het verminderen van de sociale uitgaven, die verspillingen zouden zijn, en dit speciaal in cruciale sociale sectoren als de gezondheidszorg en het onderwijs. Als gevolg hiervan zijn de sociale indicatoren tijdens de laatste jaren van het neoliberale beleid gedaald. Zambia stond op de 154ste plaats van de UNDP Human Development Index, wat suggereert dat het neoliberale beleid aan de daling van de sociale welvaart heeft bijgedragen, dit in tegenstelling tot wat de voorstanders ervan ons altijd hebben willen doen geloven.

De marxistische theorie is tenminste gevoelig voor de idee van het spreiden van de sociale welvaart over het grootste deel van de bevolking. Ze benadrukt dus een type van politiek dat rekening houdt met de volkswelvaart als een *modus operandi* van de politieke partijen. Verder erkent zij dat elke politiek een klassenpolitiek is, wat betekent dat indien politieke partijen door

zakenlieden worden gedomineerd, zoals dat in Zambia het geval is, dat zij dan ook geneigd zullen zijn om de belangen van hun eigen klasse te bevorderen, en niet die van de massa van de bevolking. Het is van belang dat de partij ook de belangen van de betrokken klasse promoot en die vertegenwoordigt. De moeilijkheid in Zambia is dat de revolutionaire segmenten van de werkende mensen en de vakbonden instemden met een alliantie met een partij die bij het promoten van een antiarbeiderspolitiek was betrokken.

Men kan dus stellen dat het elitesegment van de bevolking, speciaal de hogeropgeleiden dan, door carriërisme en puur opportunisme is gecompromitteerd.

De tendensen die Marx bespeurde bij de concentratie en de centralisatie van het kapitaal en de inefficiëntie van de markt, zijn vandaag voor Afrika relevant. In het geval van Zambia heeft de consistente doorvoering van het neoliberale beleid de laatste decennia niet bijgedragen tot een vermindering van de armoede, tot het verminderen van de inkomensongelijkheid en tot het wijzen van de weg naar een duurzame economische groei. De armoede steeg, ondanks de structurele aanpassingen, de laatste twee decennia van 56 naar 72 procent. Met een BBP per hoofd van de bevolking van rond 380 dollar per jaar in 2003 staat Zambia voorts te boek als het armste land ter wereld. Op basis hiervan kwam het land in aanmerking voor de faciliteit van het Highly Indebted Countries Initiative (HIPC) dat voor 2005 voorzag in een schuldkwijtschelding van rond de 6,5 miljard dollar.

De meeste kritieken van Marx zijn nauw met zijn diepgaande economische analyse van het kapitalisme verbonden. Twee beperkingen in de marxistische analyse van het kapitalisme zijn het waard om hier kort te worden vermeld. De eerste geldt de overgang naar en de vormgeving van de socialistische toekomst. De andere verwijst naar de analyse van de aard van de klassenpolitiek in de opkomende landen. Er was ooit een omvattend debat over de methodes om een socialistische samenleving te vestigen. Die gingen van "socialisme in één land" in de Sovjet Unie tot verschillende voorhoedevormen in vele landen, inclusief de varianten van het Afrikaans

socialisme. De meest voorkomende kritiek op het marxisme heeft onveranderlijk te maken met de mislukking van het socialistisch project in de wereld.

De invloed van de neoliberale gedachten kwam prominent tot uitdrukking in de nasleep van de ineenstorting van het centrum van het wereldsocialisme, namelijk de Sovjet Unie. Het is echter van belang hier erop te wijzen dat de relevantie van het socialisme niet aan de aard van het

.....
De tendensen die Marx bespeurde bij de concentratie en de centralisatie van het kapitaal en de inefficiëntie van de markt, zijn vandaag voor Afrika relevant.
 .....

socialisme is gerelateerd. Verschillende samenlevingen gebruikten verschillende benaderingswijzen om het socialisme te vestigen. Volgens de marxistische dialectiek verklaart het omgaan met de klassencontradicties het succes of het falen van het socialistische project in sommige landen. Marx leverde geen blauwdruk voor hoe het socialisme te vestigen. Hij verschafte alleen maar een theorie die van het waarnemen van de dynamiek van het kapitalistische systeem was afgeleid. Diegenen die Marx het falen van het socialisme verwijten, begrijpen eenvoudigweg niet de rol van de marxistische theorie bij de opbouw van het socialisme.

Het marxisme is op het historisch materialisme gebaseerd. Dat betekent dat men de ontwikkeling van de maatschappij als een strijd en een eenheid van tegengestelden, als een klassenstrijd, kan begrijpen. In een kapitalistische klassenmaatschappij neemt die strijd de vorm van een discours aan om de samenleving in de belangen van de heersende klasse – de bourgeoisie – te organiseren. Terwijl de bezitloze klassen, de arbeiders en de boeren en hun traditionele bondgenoten, de kleine burgerij of de geschoolde elites, door strategieën van coöptatie, repressie en onderwerping worden verzwakt. De ontluistering van het socialistisch alternatief werd door de ineenstorting van de Sovjet Unie en het Oost-Europese socialistische blok gerationaliseerd. Maar het socialisme hoeft niet

de benaderingswijze van de Sovjet Unie of het Oost-Europese blok te volgen. Misschien heeft de mislukking in die landen wel te maken met een autoritaire dwang en het ontbreken van interne kritiek en contrakritiek. Dit socialisme leed aan atrofie en ontbeerde interne dynamiek, hetgeen zijn negatie bevorderde. Zonder enige twijfel heeft de geslotenheid en de ontkenning in de traditionele socialistische landen het ontstaan van reactionaire krachten bevorderd die eventueel het hele systeem discrediteerden en tot zijn ineenstorting hebben geleid.

Bij het begin van het laatste decennium werden de meeste landen in Afrika verpletterd door de historische ondergang van het wereldsocialisme. Ze verloren hun referentiekader en een geloofwaardig ideologisch alternatief. Dus het ontbreken van een alternatief heeft ertoe bijgedragen om het neoliberale paradigma te verankeren als de panacee van de economische ontwikkeling in Afrika. Het ontbreken van alternatieven botst met onze kennis van de marxistische dialectiek. Voor alles bestaat een tegengestelde. Maar door de ontluistering van de socialistische wereld naar Sovjetstijl bestaat er echter geen alternatief meer voor de markteconomie. Het ontbreken van een alternatief discours voor het neoliberalisme kan er enkel toe bijdragen om, zoals uit het voorbeeld van Zambia blijkt, de kapitalistische uitbuiting van de Afrikaanse economieën te versterken. De aanvaarding van de neoliberale economische politiek heeft enkel de ongelijkheden tussen de klassen, de armoede en het pauperisme versterkt.

Er vond in Zambia, zoals dat in andere Afrikaanse landen wél het geval was geweest, geen betekenisvol debat over de alternatieven voor het liberaal economisch paradigma plaats. De vakbonden bleven in termen van werkonzekerheid en dalende inkomens klagen over de impact van de structurele aanpassingen op hun leden, maar ze waren niet in staat om een alternatief voor het huidige economische programma te articuleren. Deze verlamming werd in één paradigma – het neoliberale paradigma – gegoten dat verantwoordelijk was voor de uitvoering van een fnuikend economisch beleid dat niet alleen de armsten van ons volk treft, maar ook het sociaal contract – dat voor veiligheid en sociale welvaart moet zorgen – tussen de staat en de burgers uitdaagt.

De Zambiaanse staat, zoals in zo vele andere Afrikaanse landen, faalde hierin als gevolg van het uitvoeren van dat neoliberal beleid.

Conclusies

Dit artikel wilde aantonen dat het vertoog over de Afrikaanse ontwikkelingscrisis door het neoliberalisme wordt bepaald.

We onderzochten de arrogantie en het ideologische triomfalisme van de voorstanders van het neoliberalisme die, bij

.....

**Diegenen die Marx het falen van
het socialisme verwijten, begrijpen
eenvoudigweg niet de rol van de
marxistische theorie bij de opbouw van
het socialisme.**

.....

wijze van herinnering aan de gediscriteerde moderniseringspolitiek in het verleden, geloven dat de enige weg om de Afrikaanse landen tot ontwikkeling te brengen, erin bestaat om ze naar kapitalistische richtlijnen in het gelid te brengen. Wegens de acute contradicties, beperkingen en gevolgen van de ontwikkelingscrisis is er geen twijfel meer mogelijk dat er urgente en radicale oplossingen nodig zullen zijn. Want het neoliberale paradigma kan geen gepaste oplossingen voor de crisis bezorgen.

Het marxisme verschaft een alternatief ideologisch discours voor het neoliberalisme en poneert de schepping van een alternatieve en rechtvaardigere samenleving. Hoe zo een samenleving tot stand zou moeten komen en wat de aard ervan is, kan niet op een dogma worden gebaseerd, maar wel op concrete realiteiten die aan specifieke landen eigen zijn. In het geval van Zambia vormden de heersende klassen, inclusief de arbeidersklasse, een bondgenootschap dat het neoliberale paradigma als de relevantste economische strategie voor de economische ontwikkeling oarmde. Deze monstercoalitie compliceerde de oplossing van het nationaal probleem en ze is verantwoordelijk voor het ontbreken van een werkelijk debat over alternatieven voor het neoliberalisme. Of een alternatief dat door de socialistische traditie wordt geïnspireerd, vandaag weer kan opduiken, zal afhangen van het feit of

de socialisten meer aandacht willen besteden aan zowel de politieke strategieën die het protest overstijgen, als aan de studie van de voorwaarden voor een levensvatbare alternatieve manier om het economisch leven te organiseren.

Vertaling: André Mommen

REFERENTIES

- Bates, Robert H. (1981), *Markets and States in Tropical Africa. The Political Basis of Agricultural Policy*, Berkeley, Los Angeles en Londen: University of California Press.
- Bayart, J.-F., Ellis, S. en Hibou, B. (1998), *The Criminalisation of the State in Africa*, Oxford: James Curry.
- Biersteker, T. (1992), 'The Triumph of Neo-Classical Economics in Developing Countries', in J.N. Rosenau and E. O. Cziempiel (red.), *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bratton, M., Mattes, R. en Gyimah-Boadi, E. (2005), *Public Opinion, Democracy and Market Reform in Africa*, Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Callaghy, T. M. (1994a), 'Lost Between State and Market: The Politics of Economic Adjustment in Ghana, Zambia and Nigeria', in Joan M. Nelson (red.), *Economic Crisis and Policy Choice: The Politics of Adjustment in the Third World*, Princeton: Princeton University Press.
- Callaghy, T. M. (1994b), 'Political Passions and Economic Interests. Economic Reform and Political Structure in Africa', in T. M. Callaghy en R. Ravenhill (eds.), *Hemmed In. Responses to Africa's Development*, New York: Columbia University Press.
- Chabal, P. en Daloz, J.-P. (1999), *Africa Works: Disorder as Political Instrument*, Oxford en Bloomington: James Curry and Indiana University Press.
- Dibua, J. I. (1998), 'Neo-Liberalism and Africa's Development Crisis', *Comparative Studies of South Africa, Africa and the Media East*, XVIII, 2: 119-129.
- Ferguson, J. (2005), 'Development After Neoliberalism', *Codesria Bulletin*, nrs. 3 & 4: 44-45.
- Fukuyama, F. (1991), 'The End of History', *The National Interest*, no. 16.
- Fundanga, C. (1989), 'The Role of the IMF and World Bank in Zambia', in B. Onimode (red.), *The IMF, the World Bank and the African Debt*, Vol. 1, *Economic Impact*, London: IFAA en Zed Books.
- Gledhill, J. (1998), 'What's New, What's Global and What's Marxism at the End of the 20th Century?' Paper presented to the organized session 2-20 'Revisioning Marxist Anthropology in the Age of Global capitalism' at the annual Meeting of the American Anthropological Association, Toronto, Canada, 8th May.
- Hussain, I. en Faruqee, R. (1994), *Adjustment in Africa: Lessons from Country Case Studies*, Washington, D.C.: World Bank.
- Killick, T. (red.) (1984), *The Quest for Economic Stabilization: the IMF and the Third World*, London: Heinemann.
- Mkandawire, T. (1994), 'The Political Economy of Privatization in Africa', in G. A. Cornia en G. K. Helleiner (red.), *From Adjustment to Development in Africa: Conflict, Controversy, Convergence, Consensus*, New York: St. Martins Press.
- Nelson, J. M. (red.) (1994), *Economic Crisis and Policy Choice: The Politics of Adjustment in the Third World*, Princeton: Princeton University Press.

- Sano, H. (1988), 'The IMF and Zambia: the Contradictions of Exchange Rate Auctioning and the De-Subsidisation of Agriculture', *African Affairs*, 87, 349.
- Simutanyi, N. (1996), 'The politics of structural adjustment in Zambia', *Third World Quarterly*, 17, 4.
- Southall, R., Simutanyi, N. en Daniel, J. (2006), 'Former Presidents in Africa Politics', in Roger Southall, R. en Henning Melber (eds.), *Legacies of Power: Leadership Change and Former Presidents in African Politics*, Cape Town and Uppsala: Human Sciences Research Council and Nordiska Afrikainstitutet.
- Stiglitz, J. (2002), *Globalization and Its Discontents*, New York and London: W. W. Norton & Company.
- World Bank (1981) *Accelerated Development in Sub-Saharan Africa*, Washington: World Bank.
- Wulf, J. (1988), 'Zambia Under the IMF Regime', *African Affairs*, 87, 349.

NOOT

- 1 Vriendjespolitiek, vooral bij het uitdelen van politieke functies. (nvdr)

AANKONDIGING

IMAVO, Masereelfonds Antwerpen, Vormingplus Antwerpen zetten de lezingenreeks KOPSTUKKEN FILOSOFIE verder, maar nu ook in samenwerking met 't Werkhuys Borgerhout (waar de lezingen ook plaatsvinden). Volgende lezingen zijn reeds gepland:

Augustinus (Tagaste 354 – Hippo 430)

Aurelius Augustinus geldt als de grootste kerkvader en de invloedrijkste denker in het westerse christendom. Filosofie en theologie zijn voor Augustinus geen gescheiden terreinen; zijn filosofie ligt besloten in het omvangrijke godsdienstige en theologische werk dat hij op zijn naam heeft staan en dat 113 boeken en verhandelingen telt, meer dan 500 predikingen en 200 brieven. Een zeer bekend geschrift van Augustinus is de *Confessiones* ('Belijdenissen' uit het jaar 400), waarin hij zijn weg tot God verhaalt, en met een introspectieve beschouwelijheid uiteenzet wat hij gelooft. Zijn belangrijkste en invloedrijkste geschrift is *De civitate Dei* ('De staat Gods' uit 413-426). De aanleiding tot dit geschrift was de beschuldiging dat het christendom de oorzaak werd van de val van Rome.

Inleider: Danny Praet

Datum: woensdag 30 september 2009 vanaf 19u30

Boëthius van Rome (Rome ca. 480 – Pavia 526)

Anicius Manlius Torquatus Severinus Boëthius wordt beschouwd als de laatste vertegenwoordiger van de antieke wijsbegeerte. Hij schreef, naast invloedrijke commentaren op de logische werken van Aristoteles, theologische traktaten, onder andere over de heilige drieëenheid. Boëthius was *magister officiorum* (eerste mi-

nister) van koning Theodorik de Grote. Op een valse beschuldiging van hoogverraad werd Boëthius in 523 gevangengezet en in 526 terechtgesteld.

In gevangenschap schrijft hij zijn meest bekende boek heeft de veelzeggende titel *De consolatione philosophiae* (*De vertroosting van de wijsbegeerte*). Dit werk is te beschouwen als een 'lof van de wijsbegeerte' die de menselijke geest tot gids is op zijn levensweg en hem troost biedt in donkere dagen.

Inleider: Peter van Veldhuijsen

Datum: woensdag 28 oktober 2009 vanaf 19u30

Anselmus van Canterbury (Aosta 1033 – Canterbury 1109)

Zijn grootste bekendheid kreeg Anselmus door zijn twee geschriften over de godskennis: het *Monologion* (uit 1076) en het *Proslogion* (uit 1077-1078). In het *Proslogion* tracht Anselmus, zoals hijzelf uitdrukkelijk zegt, in plaats van een serie argumenten voor het bestaan van God, één afdoend argument te stellen. Dit luidt: 1. dat God bestaat, en 2. dat Hij het hoogste Goed is dat niets anders behoeft en dat zelf de noodzakelijke voorwaarde is voor het *zijn* en het *goed zijn* van al het geschapene. Dit argument, dat sinds Kant aangeduid wordt als het ontologisch godsbewijs, werd al onmiddellijk na de publicatie van het *Proslogion* aangevallen door Gaunillo, een monnik uit Marmoutier, die trachtte Anselmus te overtuigen dat zijn bewijsvoering mank liep aan een niet-gefundeerde sprong van het gedachte zijn naar het werkelijke zijn.

Inleider: Guy Quintelier

Datum: woensdag 25 november 2009 vanaf 19u30

Niccolò Machiavelli (Firenze 1469-1527)

Na zijn verbanning uit Firenze door de Medici in 1512 schreef Machiavelli zijn berucht geworden *Il Principe* (De heerser; 1513) en zijn *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio* (Gesprekken over de eerste tien boeken van Titus Livius; 1513-1519). Beide boeken handelen over de vraag naar de oorzaken van verval en opkomst van staten, en over de wijze waarop staatslieden staten in stand kunnen houden. Daarbij abstraheert Machiavelli de politiek van ethische overwegingen: politiek is doel op zichzelf en gaat over het behoud en de vergroting van macht, met het succes daarin als enige maatstaf. Naast politieke werken schreef Machiavelli ook historio- grafische werken, belletristiek, komedies een handboek over krijgskunde en een 'sociologische' verhandeling over taal.

Inleider: Sonja Lavaert

Datum: woensdag 16 december 2009 vanaf 19u30

Plaats: 't Werkhuys, Zegelstraat 13 te 2140 Borgerhout.

Inschrijvingen:

Vooraf inschrijven is noodzakelijk. Hier-voor neemt u contact op met Vorming-Plus op het nummer 03 230 03 33 of via mail: info@vormingplusantwerpen.be.